

Лагода А.С.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
четвертого курсу спеціальності 081 Право.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент

Нікітінський О.П.

Херсонський державний університет

ЦИВІЛЬНА ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКА ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

В правовому суспільстві основною соціальною цінністю визначається людина. Людина як фізична особа залишається сьогодні центральною ланкою права та є його творцем. Як носій цивільних прав та обов'язків, це говорить про її фактичне, реальне існування з можливістю створювати для себе правовідносини.

Фізична особа як суб'єкт права, має безпосередній вплив на правоутворюючі процеси. Початок формування даного суб'єкта права, починається з римських часів та формується на таких чинниках: поділу суспільства на вільних та невільних; наявність категорії осіб, що відносились до об'єктів цивільного права; закладання багаторівневої системи правосуб'єктності [1].

Суб'єктивне цивільне право надає реальну можливість суб'єкту цивільних правовідносин шляхом наділення правами і обов'язками досягти того правового результату, який би задовольнив його власний інтерес. М. О. Стефанчук вдало підкреслив основні умови реалізації суб'єктивних прав: особа повинна бути наділена необхідним обсягом цивільної правоздатності та дієздатності, а її поведінка щодо здійснення своїх цивільних прав повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав [2].

При реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків важливо, аби особа вступила в конкретні правовідносини. Для того, щоб бути учасником цих правовідносин, фізична особа повинна мати правосуб'єктність. Отже, правосуб'єктність — це здатність бути суб'єктом права.

Міжнародне законодавство та національна доктрина в основі правосуб'єктності виділяє основні її елементи: правоздатність, дієздатність, деліктоздатність.

Кожні правовідносини являють собою структуру пов'язаних між собою елементів. Зміст яких відбивається у конкретних правах та обов'язках. Водночас невід'ємним атрибутом та основною вимогою вступаючи у правовідносини є наділення фізичною особою

правоздатністю.

В науковій доктрині чимало підходів, щодо визначення моменту виникнення правоздатності у людини. Так, правоздатність пов'язують з моментом кінця народження (Л. Еннексерус) [4], з початком фізіологічних пологів (О. Домбровська) [5], право на загальну правоздатність має зародок в утробі матері (Г. Йоббаді) [6]. У той же час національне законодавство визначило виникнення правоздатності з моментом народження дитини.

Зміст правоздатності потрібно розуміти не як кількісну категорію, а як якісну — це сукупність прав та обов'язків, що особа може мати протягом життя. Вони становлять систему соціальних, економічних, культурних та інших прав, які захищаються та гарантуються Конституцією.

Суспільні правовідносини будуються на демократичних принципах, принципи, як вихідні засади будь-якого явища допомагають фізичній особі реалізувати її право. До основних принципів правоздатності відносять: а) рівність фізичних осіб, б) невідчужуваність; в) неможливість її обмеження, окрім як у випадках та порядку, передбачених законом [7].

На сьогодні є актуальною проблемою обмеження правоздатності громадян України, у зв'язку з введенням воєнного стану на всій території України. Чинне національне законодавство та акти міжнародно-правового регулювання містять низку важливих гарантій охорони прав і свобод людини і громадянина. Відтак, передбачено обов'язкова їх вичерпність, заборона розширеного тлумачення, конкретність в строках дії, заборона на обмеження певного переліку прав. В Україні цей перелік прав визначений ч. 2. ст. 64 Конституцією України [3; 7].

Аби розпоряджатися конституційними правами, особа повинна бути дієздатною. Дієздатність особи — означає, що людина, наділена можливостями: укладати правочини, обиратися на вищі посади, укладати шлюб займатися підприємницькою діяльністю, нести відповідальність у разі порушення договірних зобов'язань.

Право встановлює «хронологічний момент», коли обсяг цих навичок досягає рівня, достатнього для допуску конкретної людини до участі в правовому житті суспільства. Часто, ця проблема вирішується поетапно. Відбувається це шляхом розширення правосуб'єктності у міру її зрілості [8].

Економічна сфера відносин не може обійтись без правового врегулювання. Основна роль належить працівнику, який є основним важелем трудових відносин. Трудова дієздатність виникає з 16 років, зменшення цього віку становить окремі винятки: з 15 можна працювати при згоді одного з батьків, з 14 — працювати у вільний від навчання час, на легких роботах [9].

Обсяг дієздатності значно впливає на можливість укласти правочини. Частіше за все вони мають оплатний характер. Відмічаємо найнижчий вік укладання оплатного правочину є неповнолітні діти (віком до 14 років). Це правочини невисокої вартості (купування обіду в школі).

Отримання прибутку завжди супроводжується створенням організаційно-правових осередків, через які безпосередньо здійснюються управлінські функції та визначаються основні напрями економічної діяльності. Для полегшення класифікації організаційно-правових форм КОПФГ додав фізичну особу — підприємця [10].

Фізична особа, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю, діяння якої базуватиметься на отриманні прибутку, визначення обсягу дієздатності принципово важливо. Адже національним законодавством дозволено займатися підприємницькою діяльністю особам у яких є повна цивільна дієздатність. Загальний вік настання повної дієздатності є вісімнадцять років, проте як виняток, законом дозволено бути учасником (засновником) юридичних осіб вже з шістнадцяти років, за письмової згоди батьків.

Повну цивільну дієздатність особа набуває з моменту державної реєстрації її як підприємця [11].

Доволі новим явищем як для цивільно-правових відносин, так і для економічної сфери — є інститут емансипації. В першому випадку, емансипація — пов'язана з процесом набуттям особою повної цивільної дієздатності. В другому випадку, частіше за все емансипацію пов'язують з жіночим бізнесом, та рівноправ'ям жінок у трудових відносинах.

Застосування згаданого інституту права вплине на формування нових форм господарських відносин та підприємництва, виникненням нових інформаційних технологій та дистанційних форм працевлаштування. Даний напрямок є особливо актуальним сьогодні в умовах коли наша держава тримає курс на дотримання європейських стандартів в галузі регулювання та захисту прав людини [12].

Інколи виникає потреба змінити правовий статус особи. Це викликано перш за все невизначеністю правового становища особи, яка тривалий час відсутня у місці свого постійного проживання. Через що, створює певні перешкоди щодо реалізації суб'єктивних прав, в їх числі особлива увага приділяється економічним правам. Оскільки визнання особи померлою або безвісно відсутньою передбачає собою ряд правових наслідків:

1. Право на розірвання шлюбу у спрощеному порядку — поділ спільно нажитого майна [13].
2. Право на присудження пенсії у разі втрати годувальника [14].

3. Встановлення опіки над майном особи яка визнана судом безвісно відсутньою.
4. Право кредиторів вимагати виплатити заборгованості за зобов'язаннями безвісно відсутнього громадянина; припинення дії довіреності [15].
5. Припинення дії договору страхування: у разі смерті страхувальника родичам виплачується страхова виплата (договір страхування життя), або розірвання договору, у випадку несплати страхових платежів [16].
6. Відкриття спадщини у випадку оголошення особи померлою.
7. Правовий інтерес учасників господарського товариства, який пов'язаний з долею корпоративних прав учасника, який помер [17].

ВИСНОВКИ

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні правова система насичена різноманітними процесами, основним арбітром яких є людина. Давно відомо, стійка економіка — двигун прогресу. Водночас коли економіка побудована на господарській діяльності, особлива увага прикута до суб'єтів, які її здійснюють: їх правого статусу, обсягу можливостей, які, перш за все, залежать від правосуб'єктності. Суспільно-юридична властивість як правосуб'єктність визначає обсяг можливостей при реалізації права. Економіка не може обійтись без правоздатності та дієздатності особи, оскільки багато господарських та цивільних процесів залежить саме від них. Наприклад, займатися підприємницькою діяльністю і отримувати від неї прибуток може особа, яка має повну цивільну дієздатність. В праві можливе явище набуття повної дієздатності, яке іменується інститутом емансипації. Право та економіка взаємозв'язані, економічні відносини не можуть існувати без правого врегулювання, та суб'єкта який безпосередньо її здійснює, тоді як людина не може повноцінно існувати без правосуб'єктності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орач Є. В. Основи римського приватного права : навч. посіб. / Є. В. Орач, Б. Й. Тищик. - Львів. : ред. вид. відділ. Львів. ун-ту, 2000. - 238 с. Orach Ye. V., Tyshchuk B. Y., *Osnovy rymскоho pryvatnoho prava : navch. posib.*, Lviv. : red. vyd. viddil. Lviv. un-tu, 2000. - 238 s.)
2. Стефанчук М.О. “Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: Автореф...дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03 / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - К.,2006. - С.11.

3. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
4. Цивільне право України : загальна частина : підручник / [С.М. Бервено та ін.] ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика ; М-во освіти і науки України, КНУТІШ. - 3-тє вид, переробл. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2010. - 973 с.
5. Домбровська О. Зміст конституційного правана життя людини та громадянина // *Право України* - 2002. - №5. - С.37 - 41.
6. Jobbagyi Gábor. A méhmagzat életjoga. – Budapest, 1994. – 113 о.
7. Конституція України // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. - 1996. - № 30. - с. 141.
8. Форманюк В.І. Вік як умова правосуб'єктності. *Часопис цивілістики. Науковопрактичний журнал*. 2013. Випуск 14. С. 55–5.
9. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08>
10. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики України від 28.05.2004 р. № 97 ДК 002-94. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 11 листопад. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04#Text>
11. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 8 берез. 2024 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
12. Дешко В.В. Інститут емансипації: особливості національного правового регулювання та досвід країн ЄС. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (75). С.16-18.
13. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
14. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 14 серп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1788-12>
15. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень : Закон України від 18.11.2003 № 1255-IV *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1255-15>
16. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. Станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1909-20/conv>

17. Ірина Низька. Підприємство у спадок: особливості спадкування корпоративних прав. *Всеукраїнське професійне юридичне видання "Юридична Газета online" №6.*